

Gyuricza Andrea, *A Nemzeti Casino könyvtára*, Budapest, MTA KIK, 2024 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei – Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae, 52[127]). 158 p.

Hosszú alapkutatás után könnyű könyvet írni, mondhatnánk. Mondjuk is, tudva azonban, hogy a tárgyi alapkutatásoknak az elméleti alapkutatásokkal együtt kell folyniuk. Gyuricza Andrea könyve többéves tárgyi alapkutatáson alapszik. Nem csupán a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának raktáraiban vett kézbe minden számba jöhető könyvet, amikor a Széchenyi István kezdeményezésére 1827-ben létrejött Nemzeti Casino könyvtárának darabjait kereste, hanem sokkal nagyobb merítéssel dolgozott. A Casino irattárának feltételezhető őrzőhelyinek látogatásával kezdte a munkát, majd miután nem talált egyetlen olyan könyvtári nyilvántartást sem, amelynek alapján egyszerűbb lett volna a keresés a magyarországi könyvtárak katalógusaiban, több könyvtári raktár módszeres átnézésre kényszerült. Tudta természetesen, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi termének állandó könyvkiállításra is a Nemzeti Casino gyűjteményének fennmaradt darabjaiból áll, a keresés folyamán több más nagyobb gyűjteményt is felkeresett. Munkája eredményeképpen ma egy katalógus kötet tanulmányozható digitális kiadásban (<https://real-ms.mtak.hu/26118/>: *Nemzeti Casino fennmaradt könyvtárának katalógusa*, Kézirat, összeáll. Gyuricza Andrea, Budai Petra, Bp., 2022). Ez a kézirat folyamatosan változik, hiszen a kézirat lezárása óta – lám az eszmény ma is él – több kötet „közadakozásból” került vissza a többi könyv közé. Ma, az MTA Könyvtárának bicentenáriumaához közeledve – 1826-ban alapította Teleki József – elmondhatjuk, hogy valamennyi egykori Nemzeti Casinóhoz tartozott, és tudunkkal fennmaradt könyv és folyóirat az MTA tulajdonába került, és felelősséggel őrizzük azokat.

A most ismertető könyv megírása Gyuricza Andrea számára csak a könyvanyag rekonstrukciója után vált lehetővé. Három szempontból vezette be a könyvtár történetét. Történetileg követte az olvasás tereinek változásait, bemutatta a Casino könyvtárának helyét a 19. századi Magyar Királyság intézményi rendszerének változási folyamatában, illetve – mivel megközelítése első sorban társadalomtörténeti – kijelöli helyét a kultúra polgári nyilvánosságának megteremtésének eseményei közt.

A humanista eredetű közös könyvhasználat (a könyv valakié „et amicorum”), a protestáns típusú városi ’bibliotheca publica’ után, a 18. század folyamán sok magángyűjtemény – főként főpapi könyvtár – vált a helyi közösség számára nyilvánossá (a Magyar Királyságban Klimó György [1710–1777], pécsi püspöke ismert, mint az első ilyen [1774]). Az 1780-as évektől tudunk úgynevezett ’olvasó-kabinétek’-ről (Sopron, Pozsony, Pest, Győr stb.), az első kölcsönző könyvtári katalógus (Verzeichniss der Leihbibliothek) 1814-ből maradt ránk, Joseph Müller könyvkereskedőé, amely Pesten, a Ferenciek terén működött. A következő évben adta közre Joseph Klapka a saját, Temesvárt alapított *Leihbibliothekja* katalógusát. Természetesen tudjuk, hogy időközben kialakultak a nemzeti gyűjtemények is. 1798-ban az erdélyi katolikusok magyaroké (Batthyány Ignác), 1802-ben Budán a *Bibliotheca Regnicolaris* (Széchenyi Ferenc), és Erdélyben a kálvinista magyaroké (Teleki Sámuel), majd Nagyszébenben a szász evangélikusoké 1803-ban (Samuel Bruckenthal). A Magyar Tudós Társaság könyvtára, ahogy említettük is, 1826-ban alakult.

A 18–19. század fordulóján kialakult a magyar irodalom olvasóközösége, több ismeretterjesztő és irodalmi folyóirat tudott fennmaradni az előfizetéseknél köszönhetően. Az újhumanista tudáseszmény részévé váltak a gazdálkodási, technika ismeretek is, vagyis a Nemzeti Casino több szempontból nem légtüres térben alakult meg. Sok városban alapítottak a következő fél évszázadban hasonló társasköröket, közművelődési egyesületeket.

Könyve második felében Gyuricza Andrea a Casino belső történetével foglalkozik. Annak a Casinóé, amely nem csupán a kultúra társadalmi nyilvánossága ügyét vitte előre, hanem a társadalmi osztályok, rétegek közötti párbeszédét is. A tagság összetételének változásai jól érzékeltek ezt a jelenséget. Ezt mutatja az alapító alapszabály, illetve ennek változásai is, amelyet a szerző ugyancsak nyomon

követ és bemutat. A Nemzeti Casinóra hagyott javakat és ajándékokat is számba vette (1835–1920), az adakozók személye, azok társadalmi státusza meglepően változatos, igazolva az előbbi megállapításokat. Könyvhagyatékokról is tudunk, amelyek a könyvtárakat gazdagították. Ezek alapján, illetve az Egyesület beszámolóiból nyomon követhetjük az állomány alakulását, a nyelvi és a tartalmi eloszlás változásait külön a könyvekre, illetve a folyóiratokra nézve. Könyve végén a szerző jellemzi a ma két helyszínen őrzött – Magyar Nemzeti Múzeum, MTA Könyvtára –, de az MTA tulajdonában lévő könyvállományt, bemutatva a könyvekben lévő tulajdonjegyeket, illetve a fennmaradt kötetek kötéseinek jellemzőit is.

MONOK ISTVÁN

A könyv forradalma: Íróeszközök és íróanyagok ábrázolása a római világban, szerk. Grüll Tibor, Szabó Ernő, Pécs, PTE BTK, 2024 (Specimina nova dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Archeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis, Supplementum XIV). 290 p.

Különleges könyvvel lepte meg a magyar könyves világot a pécsi „*Tekercs a kézben – Kísérlet a római sírábrázolások egyik gyakori ikonográfiai motívumának értelmezésére*” kutatócsoport. Az európai ókor könyvkiadásáról (nem a könyvtárakról) ugyanis magyarul mostanáig csak olyan összefoglaló, vázlatos képet nyerhettünk, amelyek a nemzetközi szakirodalom olvasása alapján rövid referátumok voltak (TEVAN Andor, *A könyv évezredes útja*, közrem., bev. Keleti Arthur, Bp., Művelt Nép, 1956 [21973, Bp., Gondolat; 31984, Bp., Gondolat]; GALLI Katalin, *A könyv története I. A kezdetektől a 15. század végéig*, Bp., Hétágú Síp Alapítvány, 2004 [A Könyves Szakképzés Füzetei]). Emellett népszerű, nemzetközileg is ismert könyvek jelentek meg magyarul is, mint Mihail Iljin (*A könyv világhódító útja: az írás, a betű és a könyv története*, ford. Fazekas István, Bp., Rózsavölgyi, 1945 [21950, Bp., Szikra], Frédéric Barbier (*A könyv története*, ford. Balázs Péter, Bp., Osiris, 2005, 2006 [Osiris Kézikönyvek]) vagy Irene Vallejo (*Papirusz, A könyvek története az ókori világban*, ford. Boda Benjamin Gábor, Bp., Magnólia, 2022 [2023, Bp., Magnólia]) monográfiái. Azonban az ókortörténeti ábécé tanításában Grüll Tibor már régebb óta részt vesz, hiszen – a kora újkori soproni könyvtár- és olvasmánytörténeti kutatásokat elhagyván – 1996-ban már a debreceni ‘subsidiá’ egyetemi jegyzetben kiadta első vázlatát (*Könyvtárak és könyvkiadás az ókorban = Bevezetés az ókortudományba I, Egyetemi jegyzet*, szerk. Havas László, Tegye Imre, Debrecen, KLTE Kiadó, 1996 [ATAΘA, Studia ad philologiam classicam pertinentia, quae in aedibus Universitatis Debreceniensis rediguntur, II], 223–231). Ezt követően már a magyar tudományos közönséget tudósította arról, hogy a Római Birodalom összeomlása előtti öt évszázad az írás és olvasás történetének jelentős korszaka (*Az írásbeliség forradalma a római császárkorban = Magyar Tudomány*, 182[2021], 1233–1242. DOI: 10.1556/2065.182.2021.9.8), amelyet a hazai kutatás elhanyagolt.

A most kézben tartott kötetben nyolc tanulmányból háromnak egyedüli szerzője, további háromnak társszerzője Grüll Tibor, míg szerkesztőtársa, Szabó Ernő egy tanulmányt írt egyedül és négyet másokkal. A tanulmányok az írástól az olvasásig húzódnak(?) ívet rajzolnak meg esettanulmányok formájában, ám a szerzők az összefoglaló értékelésekre is hangsúlyt fektettek (GRÜLL, *A római könyv*, 39–122; GRÜLL–SZABÓ, *A papirusztekercs-olvasás kultúrája*, 281–290). Amikor napjaink tudománymetriai vitáiban a könyvszerkesztés mint tudományos teljesítmény felmerül, akkor sokan hangsúlyozzák ennek a munkának az összetettségét. A jegyzetek egységesítésétől kezdve egy tanulmánykötet írásai sorrendjének a meghatározásáig, vagy éppen – ahogy Grüll Tibor és Szabó Ernő esetében láthatjuk – egy megalkotott könyvkoncepcióhoz való tanulmányok megíratásáig. Hiszen a könyv koncepciója jól kitapintható.

A kiindulópont egy ikonográfiai motívum tipológiája: *Íróanyagok és íróeszközök római síremlékeken* (GRÜLL Tibor, AGÓCS Nándor, JUSZTINGER János, SZABÓ Ernő, 1–38.). Ezt követi a már